

Kazimierz Doktor
Uniwersytet Łódzki

RECENZJA

ELŻBIETA CHROMIEC (2011) *DIALOG MIĘDZYKULTUROWY W DZIAŁALNOŚCI POLSKICH ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH OKRESU TRANSFORMACJI SYSTEMOWEJ*. WROCŁAW: OFICYNA WYDAWNICZA ATUT

Kazimierz Doktor, prof. zw. dr hab., prof. emerytus Uniwersytetu Łódzkiego, obecnie profesor Wyższej Szkoły Finansów i Zarządzania w Warszawie. Członek Rady Programowej czasopisma „Humanizacja Pracy”, przewodniczący Rady Programowej dwumiesięcznika „Zarządzanie Zasobami Ludzkimi”. Prowadził prace badawcze nad przedsiębiorstwami przemysłowymi zakończone monografią *Przedsiębiorstwo przemysłowe* (1964). Autor książki *Zarys socjologii zarządzania sportem* (2005). Obecnie obszar swoich zainteresowań skupia na socjologii: przemysłu, pracy, gospodarki, wojska i sportu.

Dane adresowe autora:

Katedra Socjologii Organizacji i Zarządzania,
Instytut Socjologii Uniwersyteu Łódzkiego
ul. Rewolucji 1905 r. 41, 90-214 Łódź
e-mail: ledo31@wp.pl

Recenzowana książka jest niezwykle wartościowym dziełem, które merytorycznie zaliczyć można do antropologii kulturowej, a w sensie metodologicznym do teorii ugruntowanej. Rzeczowa struktura tej pracy jest zdecydowanie dwudzielna: pierwsza część, obejmująca jedną trzecią tej teoretyczno-empirycznej rozprawy, zaczyna się rozważaniami o społeczeństwie obywatelskim w okresie transformacji ustrojowej, a kończy problematyką różnorodności kulturowej i uwarunkowaniami dialogu między wybranymi uczestnikami dobrowolnej działalności w sektorze pozarządowym. Drugą część tej interesującej książki autorka poświęca badaniom własnym, opisując stosowane założenia, procedurę i specyfikę teorii ugruntowanej. Przedmiotem dociekań są trzy organizacje: Shalom, Borussia i Pogranicze. Jednak zasadniczym wątkiem w tej części jest zbiór aż siedmiu not teoretycznych. Te rozważania są bardzo wyraź-

nie wspierane solidnym podkładem erudycyjnym i wielokrotnym posługiwaniem się trzema wątkami socjografii opisywanych organizacji o charakterze non-profit. Dr Elżbieta Chromiec jest wybitną znawczynią bogatej literatury z zakresu badań kulturoznawczych oraz organizacji pozarządowych – jest to literatura krajowa i zagraniczna, w tym niemiecka, która bardzo rzadko pojawia się w przypisach czy bibliografiach polskich socjologów.

W recenzowanej pracy cenne są także załączniki, w tym dyspozycje do wywiadu jakościowego, dane metryczkowe z sondażu, spis tabel, wykresów i not teoretycznych oraz interesujący kwestionariusz ankiety o polskich organizacjach pozarządowych wobec dialogu kultur. Zamieszczono także wykaz stron internetowych polskich organizacji działających na rzecz relacji międzykulturowych.

Wracając do pierwszych stu stron tekstu, odnoszę wrażenie, że bardzo trudne semantycznie tematy, jak demokracja, społeczeństwo obywatelskie i transformacja systemowa zostały potraktowane poważnie, ale jednocześnie powierzchownie – deficyt obywatelskości w okresie wielkiej zmiany systemowej opisany jest na zaledwie siedmiu stronach. A przecież znana politologom alienacja polityczna to niepokojące zjawisko obserwowane w 1989 roku jako wyobcowanie z aktywności wyborczej, redukcja członkostwa nawet w tak zasłużonym dla demokracji ruchu jakim była „Solidarność”, redukcja liczebności partii politycznej i malejące członkostwo w partiach dawniej zwanych masowymi, lekceważenie opinii społecznej przez zbyt asertywne elity politycznej władzy. To tylko niektóre objawy silnego procesu gasnącej aktywności w systemie politycznym i nasilenia alienacji politycznej.

Do tej sentencji o charakterze polemicznym dołączam jeszcze jedną uwagę: różnice kulturowe, relacje międzykulturowe i różnorodność kulturowa nie zostały operacyjnie zdefiniowane dla celów badawczych. Autorka – być może nieświadomie – podejmuje to zadanie dopiero przy opisie trzech badanych organizacji. Nie jest ono jednak zadowalająco zrealizowane, gdyż definicje kultury przedstawiane w odniesieniu do kryteriów mniejszości wyznaniowych, narodowych czy etnicznych są niedookreślone. Z biografii założycieli tych pozarządowych organizacji trudno wnioskować o charakterze działalności fundacji, rekrutacji wolontariuszy czy rzeczywistej misji tych stowarzyszeń.

Według Barneya G. Glasera i Anselma L. Straussa generowanie teorii ugruntowanej ma trzy główne fazy: dane empiryczne jako wynik obserwacji, wywiadów lub analizy tekstów podlegają wstępnej kategoryzacji, a następnie są wysycane do momentu osiągnięcia nasycenia poszczególnych kategorii. Takie ramy analityczne wpływają na budowanie zespołu twierdzeń o badanym zjawisku, definiowanie krystalizujących się pojęć i odwzorowywanie powiązań pomiędzy kategoriami. Jak pisze autorka: „koncepcja badań własnych – generowanie teorii ugruntowanej dotyczącej obszaru aktywności pozarządowej na rzecz dialogu międzykulturowego w Polsce – wpisuje się w ciąg zainteresowań autorki problematyką funkcjonowania współczesnego człowieka w polu napięć spowodowanych zmianami kulturowymi”.

Plan badań własnych składa się z zespołu następujących czynności:

- analiza dokumentów i generowanie kategorii osiowych,

- analiza treści indywidualnych wywiadów swobodnych,
- analiza danych kwestionariuszowych,
- konstruowanie modelu koncepcyjnego.

Z analizy dokumentów trzech celowo wybranych podmiotów powstały w książce ważne opisy motywacji wejścia do organizacji oraz motywacji do działania, a także przedstawienie form aktywności stowarzyszeń Shalom, Borussia i Pogranicze. Podstawą wnioskowania o działalności stały się wywiady z liderami, współpracownikami i obserwatorami zewnętrznymi stowarzyszeń. Pewne podsumowanie wniosków przedstawionych w piątym i szóstym rozdziale stanowi zbiór zaproponowanych przez autorkę tez teoretycznych odnoszących się do analizowanego problemu. W rozdziale ósmym pojawiają się wyniki ankiety na temat poszczególnych organizacji, właściwych im wzorów, motywów i form aktywności oraz wskaźniki kondycji badanych organizacji i doświadczeń na rzecz dialogu międzykulturowego. Pojawia się tu też imponujące bogactwo danych o badanych działaczach i ich organizacjach jako zbiorowych aktorach wolontariatu organizacji trzeciego sektora.

Warto także skupić się na całokształcie walorów tego przedsięwzięcia badawczego, jak i na niewątpliwych zaletach samego tekstu. Jest on wprawdzie trudny w odbiorze, jednak wynika to przede wszystkim z tego, że pomimo przedstawienia zaledwie trzech świadomie wybranych organizacji, które nastawione są na międzykulturowe współdziałanie, autorka prezentuje swoje wnioski w sposób niezwykle skondensowany pod względem treściowym.

Mimo indukcyjnego w gruncie rzeczy charakteru przyjętych założeń należących do teorii ugruntowanej, teorii pozytywnie oceniam me-

tody dedukcyjne widoczne w projekcie badawczym, jak również w recenzowanym tekście. Wartości kulturowe, różnorodność kulturowa, szacunek dla tradycji, wynoszenie na piedestał egalitaryzmu obcych i swoich, a także usilne dążenie do nawiązywania trwałych więzi między pogranicznymi, parafiami i gminami wyznaniowymi, to tylko kilka przykładów dedukcyjnego systemu wartości uznawanych przez badaczy i deklarowanych podczas spotkań z wieloma odmiennymi kohortami uczestników badań.

Walorem tego projektu jest także przemyślane pogrupowanie danych w wiązki tak zwanych tez teoretycznych oraz licznych hipotez, które mimo braku weryfikacji empirycznej są jednak metodycznymi drogowskazami dla entuzjastów tego typu eksploracji różnych kultur. Cenne są także próby wtapienia wzorów, motywacji oraz działań liderów i wolontariuszy w ramy komparatystyki ze zbiorem danych o organizacjach pozarządowych, po opisanu kondycji określonych stowarzyszeń i fundacji. Ukoronowaniem tych pomysłów jest model konceptualny działalności trzeciego sektora na rzecz dialogu międzykulturowego w Polsce okresu wielkiej transformacji, dość marginalnie potraktowanej w pierwszym rozdziale tego opracowania.

Wspaniała książka Elżbiety Chromiec zasługuje na uznanie, ale dla potrzeb przyszłych entuzjastów tego dzieła warto spisać w tym miejscu kilka myśli polemicznych i krytycznych.

- Fragmenty tekstu przeznaczonego do pierwotnego opisu badanych organizacji uwykupują trzy zmienne: wzory, motywy i działania, które w dalszej części książki są wielokrotnie powtarzane. Czy jest to merytorycznie uzasadnione? A może ma jedynie służyć przyjętej konwencji narracji?

- Semantyczna kompozycja tez i hipotez teoretycznych zdaje się być dalszym ciągiem projektu badawczego wzbogaconego tymi kategoriami, ale bez widocznego przeznaczenia empirycznego.
- Autorka w swoich rozważaniach uznaje działalność edukacyjną opisywanych podmiotów za wyczyn elitarnych stowarzyszeń stojących na czele poważnych organizacji sektora pozarządowego, a przecież te oświatowe i naukowe organizacje toczą współzawodnictwo z innymi reprezentacjami kultury: jest to sport, rekreacja, czyli sport wycieczkowy i kultura fizyczna dla wszystkich!
- W rozdziale siódmym opis jest rygorystycznie podporządkowany triadzie następujących elementów: wątki biograficzne, kondycja organizacji, wielokulturowość wraz ze wzorami działania. Czyżby nie było tutaj godnych opisu osobliwości natury merytorycznej i metodycznej?
- Na stronie 197 są zamieszczone konteksty dialogu międzykulturowego okresu transformacji, ale zakresy terminologiczne przytaczanych nazw nie są rozłączne – współtworzenie, budowa i rozwijanie to raczej krzyżujące się zakresy pojęciowe, których unikał Tadeusz Kotarbiński podczas wykładów logiki formalnej na Uniwersytecie Warszawskim.

Na zakończenie podkreślam, że autorka jest zdeklarowaną zwolenniczką metod zaliczanych

w socjologii do badań jakościowych, w tym teorii ugruntowanej Glasera i Straussa, a książka oparta jest na zręcznej kombinacji metod ilościowych i jakościowych. Są w tym ambitnym projekcie badawczym na przykład sondaże internetowe, graficznie przedstawione w formie wykresów. Ten mix metod badawczych i połączenie ich z biografiami aktorów międzykulturowego dialogu i małymi monografiami trzech organizacji jest udanym świadectwem tezy, iż podział na ilościowe i jakościowe metody jest dość umowny, a wykorzystywanie tylko jednego sposobu podejścia do zbioru danych i ich opracowywania to dowód niezbyt cenionej przez krytyków jednostronności badaczy.

Książkę o wielostronnym dialogu reprezentantów różnych kultur można z pewnością uznać za bardzo interesującą monografię trudnego tematu na polu badawczym organizacji pozarządowych. To dzieło jest udanym przykładem merytorycznej zaradności i mądrości autorki. Praca ma solidną konstrukcję i rzetelny język. Czyta się ją mimo zaciekawienia, co prawda, dość powolnie, gdyż wymaga intelektualnego namysłu, a nawet empatii. Moje drobne uwagi polemiczne i pytania o zabarwieniu krytycznym niech zostaną potraktowane jako staranność recenzenta bez znamion uszczypliwości. Książka Elżbiety Chromiec to bowiem dowód wykonania bardzo dobrej pracy na poziomie empirycznym, teoretycznym i konceptualnym, a także przykład solidnego pisarstwa.

Cytowanie

- Doktor Kazimierz (2012) *Recenzja książki Elżbieta Chromiec (2011) „Dialog międzykulturowy w działalności polskich organizacji pozarządowych okresu transformacji systemowej”*. Wrocław: Oficyna Wydawnicza ATUT. „Przegląd Socjologii Jakościowej”, t. 8, nr 1, s. 208–211 [dostęp dzień, miesiąc, rok].
- Dostępny w Internecie: <<http://www.przegladsocjologiijakosciowej.org>>.